

ČARLS DIKENS

TEŠKA
VREMENA

Preveo
Goran Skrobonja

■ Laguna ■

Naslov originala

Charles Dickens

HARD TIMES

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno
Tomasu Karlajlu

Sadržaj

KNJIGA PRVA: SETVA

Prvo poglavlje: JEDINA STVAR NASUŠNA.	11
Drugo poglavlje: UBIJANJE NEDUŽNIH	13
Treće poglavlje: PUKOTINA.	20
Četvrto poglavlje: GOSPODIN BAUNDERBI	26
Peto poglavlje: INTONACIJA	34
Šesto poglavlje: SLIRIJEVE JAHAČKE VEŠTINE.	41
Sedmo poglavlje: GOSPOĐA SPARSIT.	56
Osmo poglavlje: NIKAD SE NE PITAJ	64
Deveto poglavlje: SISI NAPREDUJE	71
Deseto poglavlje: STIVEN BLEKPUL.	80
Jedanaesto poglavlje: BEZ IZLAZA	86
Dvanaesto poglavlje: STARICA	95
Trinaesto poglavlje: REJČEL	101
Četrnaesto poglavlje: VELIKI FABRIKANT	110
Petnaesto poglavlje: OTAC I KĆI	116
Šesnaesto poglavlje: MUŽ I ŽENA.	125

KNJIGA DRUGA: DRUGA ŽETVA

Prvo poglavlje: ZBIVANJA U BANCI	133
Drugo poglavlje: GOSPODIN DŽEJMS HARTHAUS	148
Treće poglavlje: MAMLAZ	158
Četvrto poglavlje: LJUDI I BRAĆA	164
Peto poglavlje: LJUDI I GAZDE	173
Šesto poglavlje: ODLAZAK	181
Sedmo poglavlje: BARUT	195
Osmo poglavlje: EKSPLOZIJA	209
Deveto poglavlje: REČ ZA KRAJ	223
Deseto poglavlje: STEPENIŠTE GOSPOĐE SPARSIT	233
Jedanaesto poglavlje: SVE NIŽE I NIŽE	238
Dvanaesto poglavlje: DNO	248

KNJIGA TREĆA: PRIKUPLJANJE

Prvo poglavlje: JOŠ JEDNA STVAR NASUŠNA	255
Drugo poglavlje: VEOMA SMEŠAN	262
Treće poglavlje: VEOMA REŠEN	272
Četvrto poglavlje: IZGUBLJEN	282
Peto poglavlje: PRONAĐENA	293
Šesto poglavlje: U SJAJU ZVEZDE	303
Sedmo poglavlje: POTERA ZA MAMLAZOM	314
Osmo poglavlje: ČAS FILOZOFIJE	326
Deveto poglavlje: NA KRAJU	334
Napomena	341
<i>O autoru.</i>	345

KNJIGA PRVA
SETVA

Prvo poglavlje

Jedina stvar nasušna

„Dakle, želim samo činjenice. Podučite ove dečake i devojčice samo činjenicama. Jedino se činjenice traže u životu. Ne sadite ništa drugo i počupajte iz korena sve ostalo. Umome razboritih životinja možete formirati samo na osnovu činjenica: ništa im drugo neće biti ni od kakve koristi. To je princip na kojem sam podigao sopstvenu decu, i to je princip na kojem podižem ovu decu. Činjenica se držite, gospodine!“

Pozornica je bila obična, gola, monotona pećina učionice, a govornikov četvrtasti kažiprst naglašavao je njegova zapažanja podvlačeći svaku rečenicu povlačenjem linije po učiteljevom rukavu. Naglašavanju je doprineo i govornikov četvrtasti zid čela, čije su podnožje činile obrve, dok su mu oči pronašle prostrani podrum u dve tamne jame preko kojih je taj zid bacao senku. Naglašavanju su pomagala govornikova usta, široka, tanka i grubo usađena. Naglašavanju je pomogao i govornikov glas, neelastičan, сув i diktatorski. Naglašavanju je pomagala i govornikova kosa, nakostrešena na obodima njegove čelave glave, plantaža jelki koja je štitila njenu blistavu površinu od vetra, prekrivenu kvrgama poput kore pite sa šljivama, kao da u glavi nije bilo dovoljno mesta za skladištenje nepobitnih

činjenica koje se unutra nalaze. Govornikovo nepopustljivo držanje, četvrtasti kaput, četvrtaste noge, četvrtasta pleća – ma i sama njegova kravata, postavljena tako da ga ščepa oko vrata s neprijatnim stiskom, kao svojevrсна tvrdoglava činjenica – sve je to pomagalo naglašavanju.

„U ovom životu trebaju nam samo činjenice, gospodine; ništa osim činjenica!“ Govornik, učitelj i treća prisutna odrasla osoba, svi malo ustuknuše i očima predoše preko zakošene ravni s malim posudama dovedenim u red tu, na licu mesta, spremnim da prime litre i litre činjenica koje će se u njih ulivati sve dok ih do vrha ne napune.

Drugo poglavlje

Ubijanje nedužnih

Tomas Gredgrajnd, gospodine. Realista jedan pravi. Čovek činjenica i proračuna. Čovek koji se drži načela da su dva i dva četiri, i nimalo preko toga, čovek koga niko neće ubediti da dopusti išta preko toga. Tomas Gredgrajnd, gospodine – bespogovorno Tomas – Tomas Gredgrajnd. S lenjirom i vagom, i tablicom množenja uvek u džepu, gospodine, spreman da izmeri težinu i veličinu svakog dela ljudske prirode, i kaže vam tačno koliko ova iznosi. To je puko pitanje brojki, slučaj jednostavne aritmetike. Mogli biste se ponadati da ćete usaditi neko drugo besmisleno uverenje u glavu Džordža Gredgrajnda, ili Avgusta Gredgrajnda, ili Džona Gredgrajnda, ili Džozefa Gredgrajnda (sve su to izmišljene, nepostojeće osobe), ali u glavu Tomasa Gredgrajnda – ne, gospodine!

Na taj se način gospodin Gredgrajnd uvek mentalno predstavljao, bilo pripadnicima svog privatnog kruga poznanika, bilo ostatku sveta. Na taj je način, nesumnjivo, zamenivši rečima „dečaci i devojčice“ reč „gospodine“, Tomas Gredgrajnd sada predstavio Tomasa Gredgrajnda bokalčićima ispred sebe, koje je trebalo tako napuniti do vrha činjenicama.

Zaista, dok je revnosno iskrio u njih iz maločas pomenutih podrumskih jama, ličio je na nekakav top nabijen do otvora

cevi činjenicama, spreman da ih posve raznese iz oblasti de-
tinjstva jednim plotunom. Ličio je i na uređaj za galvanizaciju,
nabijen mračnom mehaničkom zamenom za nežne mlade
maštarije koje vetar samo što nije razneo.

„Devojčica broj dvadeset“, reče gospodin Gredgrajnd, upe-
rivši tako sav četvrtast svojim četvrtastim kažiprstom. „Ne
poznajem tu devojčicu. Ko je ta devojčica?“

„Sisi Džup, gospodine“, objasni broj dvadeset, porumene,
ustade i nakloni se savivši kolena.

„Sisi nije ime“, reče gospodin Gredgrajnd. „Nemoj sebe
nazivati Sisi. Nazivaj sebe Sesilijom.“

„To mene otac zove Sisi, gospodine“, uzvratila mala devojčica
drhtavim glasom, pa se još jednom nakloni.

„Onda on to nikako nije smeo da uradi“, reče gospodin
Gredgrajnd. „Kaži mu da ne sme tako. Sesilija Džup. Da vidim.
Šta ti je otac?“

„On pripada jahačkom staležu, moliću lepo, gospodine.“

Gospodin Gredgrajnd se namršti, pa odmahnu na taj pro-
blematičan naziv.

„Ovde ne želimo da znamo ništa o tome. Ovde nam o tome
ne smeš govoriti. Tvoj otac je krotitelj konja, zar ne?“

„Moliću lepo, gospodine, kad se nađu kakvi neukročeni,
onda konje krote u cirkuskoj areni, gospodine.“

„Ovde nam ne smeš govoriti o cirkuskoj areni. U redu,
onda. Opiši oca kao krotitelja konja. On se stara o bolesnim
konjima, usudio bih se reći?“

„O da, gospodine.“

„U redu, onda. On je lekar veterinar, potkivač i krotitelj
konja. Hajde, definiši mi šta je to konj.“

(Sisi Džup je bila krajnje uzrujana tim pitanjem.)

„Devojčica broj dvadeset ne ume da definiše konja!“, reče
gospodin Gredgrajnd, na opštu polzu svih bokalčića. „Devoj-
čica broj dvadeset ne zna nikakve činjenice u vezi s jednom
od najobičnijih životinja! Definicija konja od nekog dečaka.
Bicere, da čujem tvoju.“

Četvrtasti prst, zalelujan tamo-amo, najednom se zaustavi na Biceru, možda zato što je ovaj slučajno sedeo pod istim zrakom sunca koji je, uletevši kroz jedan od golih prozora pomno okrećene prostorije, obasjao Sisi. Jer dečaci i devojčice su sedeli na licu zakošene ravni u dve kompaktne grupe, podeljeni po sredini uskim prolazom; a Sisi, u uglu reda na sunčanoj strani, bila je na početku zraka sunca čiji je kraj Bicer hvatao u uglu reda na drugoj strani, nekoliko redova ispred nje. Ali dok je devojčica bila tako tamnih očiju i tamne kose da se činilo kako joj sunce daje sjajnu boju kad je osvetli, dečak je imao oči toliko svetle i kosu toliko svetlu da isti ti zraci kao da su iz njega izvlačili i ono malo boje što je u njemu bilo. Njegove hladne oči teško da bi se očima i mogle nazvati da nije bilo kratkih krajeva trepavica koje su im, dovodeći ih u neposredni kontrast s onim bleđim od njih, ocrtavale oblik. Kratko podšišana kosa mogla mu je biti puki nastavak peščanih pega na čelu i licu. Koža mu je bila toliko nezdravo lišena prirodne nijanse da je izgledao kao da bi, ako se poseče, krvario belo.

„Bicere“, reče Tomas Gredgrajnd. „Tvoja definicija konja.“

„Četvoronožac. Travojed. Četrdeset zuba, konkretno dvadeset četiri kutnjaka, četiri očajnika i dvanaest sekutića. Dlaka mu se linja na proleće; u močvarnim krajevima linjaju mu se i kopita. Kopita tvrda, ali moraju se potkivati gvoždem. Starost se poznaje po tragovima u ustima.“ Tako (i još mnogo opsežnije) kaza Bicer.

„E sad, devojčice broj dvadeset“, reče gospodin Gredgrajnd. „Znaš šta je to konj.“

Ona se ponovo nakloni savivši kolena, i porumenela bi još jače da je mogla porumeneti jače nego što je sve to vreme rumenela. Pošto je brzo s oba oka zatrepao u Tomasa Gredgrajnda i tako uhvatio svetlost drhtavim krajevima trepavica koje su ličile na antene marljivih insekata, Bicer u znak pozdrava primaknu zglavke uz pegavo čelo i ponovo sede.

Sad napred stupi treći džentlmen. Bio je to čovek navikao da svi igraju kako on svira; državni službenik; samoproklamovani

(a tako ga je videla i većina drugih ljudi) pesničar; uvek na obuci, uvek sa sistemom da se uvuče u grlo javnosti kao sažvakani zalogaj, tako da se za njega uvek čuje pred mestom gde vrši svoju malu javnu dužnost, spreman da se potuče s celom Engleskom. Da nastavimo s pesničarskom frazeologijom, bio je nadaren za to da se izbori uprkos primljenim udarcima, gde god i o čemu god da se radi, te da se pokaže kao gadan igrač. On bi uleteo i naneo povrede svemu, šta god bilo, desnom pesnicom, propratio to levom, stao, razmenio udarce, uzvratilo, sabio protivnika (uvek se tukao protiv cele Engleske) u konopce, i obrušio se spretno na njega. Svakako je uspevao da izbije vazduh iz pluća zdravog razuma, i izazove kod tog zlosrećnog protivnika gluvoću za zvono koje označava kraj runde. A sa visokog mesta mu je bilo povereno da uvede veliki milenijum javne službe, doba u kojem će komesari vladati zemljom.

„Vrlo dobro“, reče taj džentlmen, osmehnuvši se kratko i prekrstivši ruke. „To vam je konj. A sad da vas pitam, devojčice i dečaci, da li biste oblepili sobu tapetama s crtežima konja?“

Posle stanke jedna polovina dece uskliknu horski: „Da, gospodine!“ Na to druga polovina, videvši po licu tog džentlmena da je „da“ bilo pogrešno, uskliknu horski: „Ne, gospodine!“, kako već po običaju biva na takvim propitivanjima.

„Ne, naravno. A zašto ne biste?“

Stanka. Jedan korpulentan, usporen dečak šištavog disanja usudi se da ponudi odgovor: zato što on uopšte ne bi oblepio sobu crtežima, već bi je omalao.

„Ali *moraš* je oblepiti“, reče džentlmen, prilično toplo.

„Moraš je oblepiti“, reče Tomas Gredgrajnd, „dopadalo ti se to ili ne. Ne govori *nama* da je ne bi oblepio. Kako to misliš, dečače?!“

„Onda da vam ja objasnim“, reče džentlmen, posle još jedne tegobne stanke, „zašto ne biste oblepili sobu crtežima konja na tapetama. Jeste li ikada videli konje kako koračaju gore-dole po sobama u stvarnosti – kao činjenicu? Jeste li?“

„Da, gospodine!“, od jedne polovine. „Ne, gospodine!“, od druge.

„Naravno, ne“, reče džentlmen, pogledavši s indignacijom u polovinu koja je pogrešila. „Pošto nigde ne treba da vidite ono što ne vidite kao činjenicu; nigde ne treba ni da imate ono što nemate kao činjenicu. To što se naziva 'ukusom' samo je drugo ime za 'činjenicu'.“

Tomas Gredgrajnd klimnu glavom s odobravanjem.

„Ovo je nov princip, otkriće, veliko otkriće“, reče džentlmen. „E sad, da pokušamo ponovo. Recimo da u sobi prekrivate pod. Da li biste za to upotreбили tepih sa cvetnim šarama?“

Dotad je već zavlдалo opšte uverenje da je „Ne, gospodine!“ uvek pravi odgovor za tog džentlmena, pa je horsko „ne“ bilo veoma glasno. Samo je nekoliko jadnih zabludelih reklo „da“: među njima i Sisi Džup.

„Devojčica broj dvadeset“, reče džentlmen, osmehnuvši se u smirenoj snazi znanja.

Sisi porumene i ustade.

„Dakle, ti bi prekrila pod svoje sobe – ili sobe tvog muža, da si odrasla žena i da imaš muža – cvetnim šarama, zar ne?“, reče džentlmen. „A zašto?“

„Ja veoma volim cveće, gospodine, moliću lepo“, uzvрати devojčica.

„A da li zato stavljaš na njega stolove i stolice, i puštaš ljude da po njemu gaze u teškim cokulama?“

„Ne bi to cvetovima naudilo, gospodine. Ne bi se oni polomili niti svenuli, moliću lepo, gospodine. Bile bi to slike onog što je jako lepo i prijatno, a ja bih maštala da...“

„Da, da, da! Ali ne smeš ni o čemu maštati“, uskliknu džentlmen, baš ushićen time što je s takvim zadovoljstvom došao do tog zaključka. „Tako je! Nikad ne smeš ni o čemu da mašta.“

„Nipošto ne smeš, Sesilija Džup“, ponovi svečano Tomas Gredgrajnd, „činiti ništa tome nalik.“

„Činjenica, činjenica, činjenica!“, reče džentlmen. I: „Činjenica, činjenica, činjenica!“, ponovi Tomas Gredgrajnd.

„U svemu se morate vladati i ravnati“, reče džentlmen, „po činjenicama. Nadamo se da ćemo imati, što je pre moguće, odbor za činjenice, sazdan od komesara za činjenice, koji će primoravati sve ljude da budu ljudi činjenica, i samo činjenica. Reč 'mašta' morate u potpunosti odbaciti. Nemate vi šta sa njom. Ne smete imati, ni u jednom korisnom ili ukrasnom predmetu, ono što bi protivrečilo činjenicama. Činjenica je da ne koračate po cveću; ne sme vam se dozvoliti da koračate po cveću na tepisima. Ne zatičete tamo neke tuđinske ptice i leptire koji bi doleteli da vam se nasade na posuđe; ne sme vam se dopustiti da slikate tuđinske ptice i leptire na svom posuđu. Nikad se ne susrećete sa četvoronošcima koji bi išli gore-dole po zidovima; ne smete imati crteže četvoronožaca na zidovima. Za sve te svrhe“, reče džentlmen, „morate koristiti kombinacije i modifikacije (u osnovnim bojama) matematičkih figura koje su podložne dokazivanju i demonstraciji. Ovo je novo otkriće. Ovo je činjenica. Ovo je ukus.“

Devojčica se nakloni i sede. Bila je veoma mlada, i izgledala kao da ju je plašilo činjenično stanje koje joj je svet nudio u budućnosti.

„E sad, ako bi gospodin M'Čoukumčajld*“, reče džentlmen, „nastavio sa svojom prvom lekcijom, gospodine Gredgrajnde, rado ću, na vaš zahtev, posmatrati kako on to radi.“

Gospodin Gredgrajnd je bio veoma zahvalan. „Gospodine M'Čoukumčajlde, čekamo samo na vas.“

I tako je gospodin M'Čoukumčajld započeo najbolje što ume. On i još oko sto četrdeset drugih učitelja nedavno su bili proizvedeni, u istoj fabrici, po istim principima, kao mnoštvo nogara za pijanoforte. Proveden je kroz veoma raznovrsne korake i odgovarao na sijaset pitanja-glavolomki. Ortografija,

* U ovom imenu Dickens krije izraz *Mr. Choke-a-Child*, koji oslikava stvarnu prirodu opisanog učitelja: u pitanju je „gušač dece“, kako bi to danas rekla deca za nastavnike koji ih gnjave. (Prim. prev.)

etimologija, sintaksa i prozodija, biografija, astronomija, geografija i opšta kosmografija, nauke složenih proporcija, algebra, geodezija i nivelisanje, vokalna muzika i crtanje po modelima, sve mu je to bilo u vršcima deset prozeblih prstiju. On se postojano kao stena probio u Plan B izuzetno Časnog ličnog koncila Njenog veličanstva, i pobrao pupoljke viših ogranaka matematike i nauke o fizici, francuskog, nemačkog, latinskog i grčkog. Znao je sve o svakom razvođu u celom svetu (šta god to bilo), o istorijama svih naroda, svim imenima svih reka i planina, svakoj proizvodnji, načinu ponašanja i običajima u svakoj zemlji, i svim njihovim granicama i položajima na trideset dve tačke kompasa. Ah, prilično je preterivao taj M'Čoukumčajld. Da je samo naučio malo manje toga, koliko bi samo bolje umeo druge da podučava više!

On nastavi da radi na toj pripremnoj lekciji, umnogome nalik na Morgijanu iz „Ali-babe i četrdeset razbojnika“: zagledao je sve posude naređane ispred njega, jednu za drugom, kako bi video čega u njima ima. Alal vera, M'Čoukumčajlde. Kad iz svog proključalog vrela svaki ćup napunite do samog ruba, mislite li da ćete tako jamačno ubiti razbojničku maštu što iznutra vreba – ili je ponekad samo osakatiti i izobličiti?

Treće poglavlje

Pukotina

Gospodin Gredgrajnd se vraćao kući iz škole, prilično zadovoljan. Bila je to njegova škola, i on je nameravao da od nje stvori uzor. Nameravao je da svako dete u njoj bude uzor – baš kao što su svi mladi Gredgrajndi bili uzori.

Bilo je pet mladih Gredgrajnda i svaki je od njih bio uzor. Podučavani su, od najmlađih nogu; usmeravani, kao maleni kunići. I gotovo čim su mogli da potrče sami, slali su ih trkom u učionicu. Prvi predmet s kojim su se povezali, ili koji su pamtili, bila je velika crna školska tabla na kojoj je suvi džin kredom ispisivao grozne bele figure.

Ali oni nisu znali, po imenu ili prirodi, ama baš ništa o nekom tamo džinu. Taman posla, tako nam činjenice! Koristim tu reč samo kako bih opisao čudovište u zamku podučavanja, i samo nebo zna koliko je glava tamo bilo izmanipulisano u jednu, tako da je detinjstvo bilo zarobljeno i odvučeno za kosu u mračne jazbine statistike.

Nema tog malog Gredgrajnda koji bi video lice na Mesecu; znao je taj sve o Mesecu i pre nego što je čisto progovorio. Nema tog malog Gredgrajnda koji bi ikad naučio onu blesavu pesmicu „Sijaj, sijaj, zvezdo mala; šta si, kad bih samo znala“.

Nema tog malog Gredgrajnda koji bi se ikada to zapitao, jer svaki je mali Gredgrajnd u svojoj petoj godini secirao Velikog medveda kao kakav profesor Oven, i terao Velika kola kao kakav mašinovođa. Nema tog malog Gredgrajnda koji bi ikad neku kravu na livadi povezao s onom čuvenom kravom skvrčenog roga koja je hitnula psa koji je izgrizao mačku koja je ulovila pacova koji je pojeo slad*, niti s onom još čuvenijom kravom koja je progutala Tomu Palčića: nikad taj nije ni čuo za te slavne živuljke, i s kravom se upoznao samo kao s travojedom, preživarom i četvoronošcem s nekoliko želudaca.

I tako se gospodin Gredgrajnd zaputio prema svom domu punom činjenica, koji je nosio ime Vila od kamena. On se praktično povukao iz veleprodaje gvoždarske robe pre nego što je podigao Vilu od kamena, i sada je tragao za prikladnom prilikom da postane aritmetički činilac u Parlamentu. Vila od kamena bila je smeštena na pustopoljini nekoliko kilometara od velikog grada – po imenu Kouktaun** u preciznom aktuelnom bedekeru.

Sasvim obična pojava na Zemljinom šaru bila je ta Vila od kamena. Ništa ni najmanje nije prikrivalo, ublažavalo niti zaklanjalo tu beskompromisnu činjenicu u pejzažu. Velika četvrtasta kuća, s teškim tremom koji je zatamnjavao glavne prozore, baš kao što su teške obrve njenog gazde bacale senku na njegove oči. Proračunata, uspravljena, uravnotežena i dokazana kuća. Šest prozora s ove strane vrata, šest s one, ukupno dvanaest u ovom krilu, ukupno dvanaest u drugom krilu, dvadeset i četiri prenesena u zadnja krila. Travnjak, vrt i staza za decu, sve iscrtano pravo lenjirom kao kakva botanička računovodstvena

* Iz engleske narodne dečje pesmice „Ovo je kuća koju je sagradio Džek“. (Prim. prev.)

** *Coketown* – „Grad koksa“, izmišljeno industrijsko mesto na severu Engleske; Dikens je kao uzor uzeo Mančester, ali pošto te krajeve nije poznao dovoljno dobro kao London, odlučio se za nepostojeći grad kako „ne bi slučajno uvredio stanovnike tih krajeva“. (Prim. prev.)

knjiga. Gas i ventilacija, vodovod i kanalizacija, sve najvišeg kvaliteta. Gvozdene spone i grede, vatrootporne od vrha do dna; mehaničke uspenjače za kućne pomoćnice i sve one njihove četke i metle; sve što bi srce moglo da ište.

Sve? Pa, valjda. Mali su Gredgrajndi imali i vitrine posvećene raznim granama nauke. Imali su malu vitrinu sa školjkama, malu vitrinu za metalurgiju i malu vitrinu za mineralogiju; a svi su primerci bili naređani i obeleženi, dok su komadići kamena i rude izgledali kao da su odlomljeni od roditeljskih supstanci samim tim strahovito tvrdim instrumentima sopstvenih naziva; i, da parafraziramo dokono predanje o Frulašu Petru, koji nikad nije uspeo da zabasa u njihovu dečju sobu: Ako su pohlepni mali Gredgrajndi želeli više od svega toga, šta su onda, za boga miloga, pohlepni mali Gredgrajndi uopšte mogli da požele?

Njihov je otac koračao ispunjen nadom i zadovoljstvom. Bio je on brižan otac, na svoj način; ali bi verovatno opisao sebe (ako bi ga neko prozvao, kao što su prozvali Sisi Džup, da kaže definiciju) kao „eminentno praktičnog“ oca. On se naročito dičio frazom „eminentno praktičan“, jer je smatrao da se ona posebno odnosi na njega. Kakav god da se javni skup održavao u Kouktaunu, i šta god da je bilo tema takvog skupa, neki stanovnik Kouktauna je svakako koristio priliku da aludira na svog eminentno praktičnog prijatelja Gredgrajnda. To je uvek prijalo eminentno praktičnom prijatelju. Znao je da je na takvom glasu, ali takav je glas za njega bio prihvatljiv.

Stigao je do neutralnog zemljišta na obodu grada koje nije pripadalo ni varoši ni selu, s obe te strane naruženog, kad mu uši zapljusnu zvuk muzike. Bučni bleh-orkestar jahačkog cirkusa koji se skrasio u jednom drvenom paviljonu treštao je iz sve snage. Barjak koji se vijorio s vrha tog hrama obznanjivao je čovečanstvu kako ga to „Slirijev jahački cirkus“ poziva sebi. Sâm Sliri, stamena moderna statua s kasom pokraj lakta, u niši nalik na nešto iz rane gotičke crkvene arhitekture, uzimao je novac. Gospođica Džozefina Sliri, kako su najavljivale

veoma duge i veoma uske trake štampanog programa, potom je započinjala predstavu svojom gracioznom konjičkom tirolskom tačkom s cvećem. Među ostalim prijatnim ali uvek strogo moralnim čudesima koja su se morala videti kako bi se u njih poverovalo, sinjor Džup je tog popodneva trebalo da „rasvetli raznovrsna dostignuća svog izuzetno obučenog psa-zabavljača po imenu Trčkaralo“. On će takođe prikazati „svoje neverovatno dostignuće bacanjem sedamdeset pet tegova u brzom sledu unatraške preko glave tako da stvori fontanu od čistog gvožđa u vazduhu, što je podvig koji niko nikada ranije nije pokušao da izvede ni u jednoj drugoj zemlji, i koji je izazvao takve ushićene pohvale oduševljenih masa da je to nemoguće opovrgnuti“. Isti taj sinjor Džup je trebalo da „oživi raznovrsne nastupe u čestim intervalima svojim kreposnim šekspirovskim dosetkama i replikama“. Konačno, na samom će se kraju on pojaviti u liku svog omiljenog gospodina Vilijama Batona iz Ulice Tuli, „sasvim nove i smešne hipo-komedijete* o 'Krojačevom putovanju za Brentford'“.

Naravno, Tomas Gredgrajnd nije obraćao pažnju na takve tričarije, već je prošao dalje kao što doliči jednom praktičnom čoveku, odagnavši bučne insekte iz svojih misli, ili ih prognavši u popravni dom. Ali put je krivudao tako da ga je doveo iza cirkuske šatre, a iza šatre se okupilo dosta dece koja su se tamo skrila kako bi virila u skrivene veličanstvene blagodeti tog mesta.

To ga nagna da stane. „Stvarno, kad samo pomislim kako ovi vagabundi“, reče on, „odvlače mlade nitkove od uzorne škole.“

Od mladih nitkova delili su ga kržljava trava i suvi otpaci, i on izvadi naočari iz prsluka kako bi potražio decu koju zna poimence, i koju bi mogao odatle da otera. Premda je to jasno video, gotovo da nije mogao poverovati sopstvenim očima kad

* Kratki cirkuski komični komad koji jahači izvode na ledima konja. (Prim. prev.)

je ugledao nikog drugog do svoju rođenu metalurškinju Luizu kako iz sve snage viri kroz rupu u dasci od jelovine, i svog rođenog matematičara Tomasa koji se ponižavao ležeći ničice na tlu kako bi pogledom ispratio tek koje kopito u gracioznoj konjičkoj tirolskoj tački s cvećem!

Obamro od zapanjenosti, gospodin Gredgrajnd priđe mestu na kojem je njegova porodica bila tako obeščašćena, spusti šake na oba zabludela deteta i reče:

„Luiza! Tomase!“

Oboje ustaše, crveni i uzrujani. Ali Luiza pogleda u oca smelije nego Tomas. Štaviše, Tomas ga uopšte ne pogleda, već se prepusti odvođenju kući kao kakva mašina.

„Tako mi svih čudesa, dokonosti i ludorija!“, reče gospodin Gredgrajnd, vodeći oboje za ruku. „Šta radite vi to ovde?“

„Hteli smo da vidimo kako izgleda“, uzvratila Luiza kratko.

„Kako izgleda?“

„Da, oče.“

Oboje su izgledali iznureno i mrzovoljno, devojčica pogotovo: opet, kroz nezadovoljstvo na njenom licu s mukom se probijala svetlost koja nije imala na čemu da se zaustavi, vatra koja nije imala šta da sagori, izgladnela imaginacija koja je nekako u sebi očuvala život da joj ozari lice. Ne sjajem prirodnim za veselu mladost, već nesigurnim, sumnjičavim odblescima u kojima je bilo nečeg bolnog, poput promena na licu slepog čoveka koji sebi napipava put.

Ona je sada bila dete, od petnaest ili šesnaest leta; ali nije daleko bio dan kad će se, naizgled odjednom, pretvoriti u ženu. Njen otac je mislio tako dok ju je posmatrao. Bila je lepa. Bila bi snažne volje (mislio je on na svoj eminentno praktičan način) da nije vaspitana onako kako jeste.

„Tomase, iako pred sobom imam činjenice, teško mi je da poverujem kako bi ti, sa svojim obrazovanjem i resursima, doveo sestru da vidi jedan ovakav prizor.“

„Ja sam dovela njega, oče“, reče Luiza brzo. „Pitala sam ga da li bi pošao.“

„Žao mi je što to čujem. Zaista mi je veoma žao što to čujem. Ne čini to Tomasa ništa boljim, dok tebe samo čini gorom, Luiza.“

Ona ponovo pogleda u oca, ali joj niz obraz ne skliznu suza.

„Vi! Tomas i ti, za koje je krug nauke otvoren; Tomas i ti, za koje se može reći da ste krcati činjenicama; Tomas i ti, koji ste obučeni tako da budete matematički precizni; Tomas i ti, ovde!“, uskliknu gospodin Gredgrajnd. „U ovom ponižavajućem položaju! Ja sam zapanjen.“

„Bila sam umorna, oče. Umorna sam već dugo“, reče Luiza.

„Umorna? Od čega?“, upita njen zaprepašćeni otac.

„Ne znam od čega – od svega, mislim.“

„Neću više od tebe da čujem ni reč“, uzvratu gospodin Gredgrajnd. „Detinjasta si. Ne želim više to da slušam.“ Nije ponovo progovorio sve dok bezmalo kilometar nisu prevalili u tišini, kad je on ozbiljno prekinu sa: „Šta li bi rekli tvoji najbolji prijatelji, Luiza? Zar ti nimalo nije stalo do toga da oni dobro misle o tebi? Šta bi rekao gospodin Baunderbi?“

Na pominjanje tog imena njegova kći ga pogleda krišom, izuzetno prodorno i upitno. On ne primeti ništa od toga jer ona, pre nego što ju je pogledao, ponovo obori oči!

„Šta bi“, ponovi on brzo, „rekao gospodin Baunderbi?“ Celim putem do Vile od kamena, dok je s turobnom indignacijom vodio dvoje prestupnika kući, ponavljao je s vremena na vreme: „Šta bi rekao gospodin Baunderbi?“ – kao da je gospodin Baunderbi bio gospođa Grandi.*

* Lik (koji se nikad ne pojavljuje na sceni) u komadu *Ubrzajte plug* Tomasa Mortona iz 1798. Njeno je ime postalo simbol cenzure putem konvencionalnog javnog mnjenja, koje odlučuje o tome šta je „dolično“, a šta ne. (Prim. prev.)

Četvrto poglavlje

Gospodin Baunderbi

Kad već nije bio gospođa Grandi, ko *jeste* bio gospodin Baunderbi?

Pa eto, gospodin Baunderbi je bio srodna duša sa gospodinom Gredgrajndom u meri u kojoj je čoveku savršeno lišenom svakog sentimenta moguće da se primakne tom duhovnom odnosu prema drugom čoveku savršeno lišenom svakog sentimenta. Toliko je blizu toga bio gospodin Baunderbi – ili, ako čitalac tako više voli, toliko daleko.

Bio je to bogat čovek: bankar, trgovac, industrijalac i šta sve ne. Krupan, glasan, pogleda prodornog i smeha s metalnim prizvukom. Čovek sazdan od grubog materijala, koji kao da je bio rastegnut kako bi ga sačinio tolikog. Čovek velike naduvene glave i čela, nabreklih žila na slepoočnicama, i kože toliko zategnute na licu da se činilo da mu drži oči otvorene i vuče obrve uvis. Čovek nalik na naduveni balon spreman da poleti. Čovek koji nikada nije mogao u dovoljnoj meri da se nahvali kako je sam stvorio svoje bogatstvo. Čovek koji se uvek razmetao tim svojim glasom poput zvuka trube, kako je nekada bio neznalica i kako je nekada bio siromah. Čovek koji je svima naturao na nos svoje skromno poreklo.

Godinu ili dve mlađi od svog eminentno praktičnog prijatelja, gospodin Baunderbi je izgledao stariji; na njegovih

četrdeset sedam ili osam moglo se dodati još sedam ili osam a da to nikoga ne bi iznenadilo. Nije imao mnogo kose. Moglo se pomisliti kako mu je opala od silnih reči, te da ono što je ostalo da štrči neuredno uvis neprestano leluja nošeno vetrom njegove hvalisavosti.

U svečanom salonu Vile od kamena, stojeći na prostirci ispred kamina, grejući se kraj vatre, gospodin Baunderbi je iznosio gospođi Gredgrajnd zapažanja o okolnosti da mu je bio rođendan. Stajao je pred vatrom, delom zato što je to bilo sveže prolećno popodne, premda je sunce sijalo; delom zato što je senku Vile od kamena uvek pohodio duh vlažnog maltera; delom zato što je tako zauzimao komandni položaj odakle je mogao da potčini gospođu Gredgrajnd.

„Svuda sam išao bez cipela. A što se čarapa tiče, nisam ni znao šta je to ni kako se zove. Dan sam provodio u jarku, a noć u svinjcu. Tako sam proveo svoj deseti rođendan. Mada, jarak za mene nije bio ništa novo, pošto sam se u jarku i rodio.“

Gospođa Gredgrajnd – sitna, mršava, beloputa, ružičastih očiju i umotana u šalove, izuzetno slabašna, mentalno i telesno; ona koja je uvek uzimala lekovita sredstva bez ikakvog učinka i koja je, kad god bi kakvim simptomom pokazala da će živnuti, neizostavno bila ošamućena nekom teškom činjenicom obrušenom na nju – gospođa Gredgrajnd se nadala da je taj jarak bio suv.

„Ne! Mokar da mokriji nije mogao biti. S vodom dubine trideset santima“, reče gospodin Baunderbi.

„Dovoljno da se beba prehladi“, zaključí gospođa Gredgrajnd.

„Prehladi? Ma ja sam rođen s upalom pluća i svega ostalog, mislim, što je upali podložno bilo“, uzvratí gospodin Baunderbi. „Godinama, madam, ja sam vam bio jedan od najbednijih malih jadnika koje je svet ikada video. Toliko sam bolešljiv bio da sam stalno stenjao i jaukao. Toliko sam odrpan i prljav bio da me ne biste takli ni mašicama za ugalj.“

Gospođa Gredgrajnd ovlaš pogleda u mašice, pošto se ona ko tupava u taj mah ničeg prikladnijeg nije mogla dosetiti.

„Kako sam se izborio kroz sve to, ni *ja* ne znam“, reče Baunderbi. „Bio sam odlučnog karaktera kasnije u životu, pa sam valjda bio i tad. I evo me, gospođo Gredgrajnd, kako god bilo, i za to što sam tu imam samo sebi da zahvalim.“

Gospođa Gredgrajnd se krotko i slabunjavo nadala da je njegova mati...

„*Moja* mati? Odbegla, madam!“, reče Baunderbi.

Gospođa Gredgrajnd, po običaju ošamućena, klonu i predate se.

„Mati me je ostavila babi“, reče Baunderbi, „a koliko mogu da se setim, moja je baba bila najzlobnija i najgora starica otkad je sveta i veka. Ako bih kakvim slučajem dobio na dar par cipelica, ona bi mi ih izula i prodala za piće. Ma, ta je moja baba umela da leži u svom krevetu i ispija svojih četrnaest čašica alkohola pre doručka!“

Gospođa Gredgrajnd se slabašno osmehivala i nije pokazivala (kao i uvek) nikakav drugi znak vitalnosti, tako da je izgledala kao ravnodušno izvedena providna slika male ženske figure na staklu, bez dovoljno svetla iza sebe.

„Ona je držala prodavnicu sveća“, nastavi Baunderbi, „a mene je držala u kutiji za jaja. To je bio *moj* krevetac kad sam bio beba; stara kutija za jaja. Čim sam porastao dovoljno da pobegnem, naravno da sam pobegao. Tada sam postao mladi vagabund; i umesto da me tuče i izgladnjuje jedna starica, tukli su me i izgladnjivali svi ljudi svih uzrasta. I bili su u pravu; nije trebalo nikako drugačije da postupaju. Bio sam gnjavator, teret, štetočina. I to sam sasvim dobro znao.“

Njegova dika zbog toga što je u nekom periodu svog života uspeo da se toliko istakne u društvu kao gnjavator, teret i štetočina mogla je da bude zadovoljena samo trostrukim visokoparnim ponavljanjem tog hvalisanja.

„Pretpostavljam da mi je bilo suđeno da se iz toga izvučem, gospođo Gredgrajnd. Da li mi jeste bilo suđeno ili nije, madam,

ja sam u tome svakako uspeo. Izvukao sam se, mada mi niko nije dobio uže za spasavanje. Vagabund, potčrko, skitnica, radnik, nosač, čata, glavni menadžer, sitni partner, Džosaja Baunderbi iz Kouktauna. To su prethodnici, i kulminacija. Džosaja Baunderbi iz Kouktauna naučio je da čita i piše ispred prodavnica, gospođu Gredgrajnd, i prvi put uspeo da protumači koliko je sati na brojčaniku tako što je proučavao časovnik na tornju Crkve Svetog Džajlsa u Londonu, po uputstvima jednog pijanog bogalja, osuđivanog kradljivca i nepopravljivog skitnice. Pomenite Džosaji Baunderbiju iz Kouktauna vaše oblasne škole, vaše uzorne škole i škole za obuku, sve te vaše raznorazne škole – a Džosaja Baunderbi iz Kouktauna reći će vam jasno, glasno i tačno: on nije imao takve pogodnosti – ali nama trebaju tvrdoglavi ljudi čvrstih pesnica – obrazovanje koje je dovelo do njegovog uspeha nije za svakoga, zna on to dobro – međutim, takvo je njegovo obrazovanje bilo, i možete ga naterati da proguta proključalu mast, ali nikad ga nećete naterati da porekne činjenice iz svog života.“

Sav zagrejan pošto je stigao do tog klimaksa, Džosaja Baunderbi iz Kouktauna začuta. Začuta upravo kada njegov eminentno praktični prijatelj, i dalje u društvu dvoje mladih prestupnika, uđe u sobu. Ugledavši ga, njegov eminentno praktični prijatelj stade i sâm, pa uputi Luizi prekoran pogled koji je jasno govorio: „Eto ti tvog Baunderbija!“

„Dakle“, reče gospodin Baunderbi sav pun sebe, „o čemu se radi? Zašto je mladi Tomas tako snuđen?“

Govorio je o mladom Tomasu, ali je gledao u Luizu.

„Virili smo kroz ogradu cirkusa“, promrmlja Luiza oholo, ne podigavši pogled, „a otac nas je uhvatio.“

„I, gospođu Gredgrajnd“, reče njen muž s visine, „radije bih očekivao da svoju decu zateknem kako čitaju poeziju.“

„Pobogu“, zacvili gospođa Gredgrajnd. „Kako ste samo smeli, Luiza i Tomase! Baš me čudite. Zbog vas čoveku dođe da zažali što uopšte ima porodicu. Meni stvarno dođe da kažem

kako bih volela da je ja nemam. A šta biste *onda*, da mi je samo znati?“

Gospodin Gredgrajnd nije izgledao naročito zadivljeno tim uverljivim prekorima. Nestrpljivo se namrštio.

„Kao da, sad dok mi je glava u ovako bolnom stanju, niste mogli da odete i gledate školjke, minerale i sve ono što vam je dato, a ne cirkuse!“, reče gospođa Gredgrajnd. „Vi znate, jednako dobro kao i ja, da mladež nema cirkuske impresarije, ne drži cirkuse u vitrinama, niti pohađa predavanja o cirkusima. Šta biste *onda* uopšte mogli da poželite da znate o cirkusima? Sigurna sam da imate dovoljno svog posla, ako vam to treba. Dok mi je glava u ovom sadašnjem stanju, ne mogu da se setim čak ni pukih naziva polovine činjenica kojima se morate posvetiti.“

„To i jeste razlog!“, napući se Luiza.

„Nemoj mi govoriti da je to razlog, pošto tako uopšte ne može biti“, reče gospođa Gredgrajnd. „Idite odmah da se bavite ovom ili onom -ologijom.“ Gospođa Gredgrajnd nije bila naučno orijentisana, i obično je slala svoju decu na učenje s tim opštim podsticajem da sama odaberu predmet svog proučavanja.

Uistinu, zalihe činjenica gospođe Gredgrajnd bile su žalosno nedostatne; ali gospodin Gredgrajnd je bio pod uticajem dva razloga kad ju je uzdigao do visokog materinskog položaja. Ponajpre, ona je u brak donela krajnje zadovoljavajuću svotu; i zatim, ona se nije bavila „besmislicama“. Pod besmislicama on je podrazumevao maštu; i zaista je ona verovatno bila lišena svake njene primese koliko to uopšte može biti ljudsko biće koje još nije doseglo savršenstvo apsolutnog idiotluka.

Jednostavna okolnost da je ostala sama sa svojim mužem i gospodinom Baunderbijem bila je dovoljna da ponovo ošamuti tu dičnu gospođu bez njenog sudara sa bilo kojom drugom činjenicom. Tako je ona ponovo zamrla, i niko na nju više nije obraćao pažnju.

„Baunderbi“, reče gospodin Gredgrajnd, privukavši jednu stolicu vatri, „vas stalno zanima moja mladež – pogotovo Luiza

– pa se nimalo ne ustručavam da vam kažem da sam veoma uznemiren ovim otkrićem. Sistematski sam se posvetio (kao što znate) obrazovanju razuma svoje porodice. Razum je (kao što znate) jedino čemu se obrazovanje treba obraćati. A opet, Baunderbi, čini se na osnovu ove neočekivane današnje okolnosti, premda je ona sama po sebi tričava, da se u Tomasovu i Luizinu glavu uvuklo nešto što je – ili bolje rečeno, što nije – ne znam kako bolje da se izrazim nego tako da kažem – nešto što se nikada nije trebalo razviti, i čemu u njihovom razumu nema mesta.“

„Svakako da nema ničeg razumnog u posmatranju grupe vagabunda s interesovanjem“, uzvratu Baunderbi. „Kada sam ja sâm bio vagabund, niko *mene* nije posmatrao s bilo kakvim interesovanjem; to znam.“

„Onda sledi pitanje“, reče eminentno praktičan otac, zagledan u vatru, „kako je došlo do tako vulgarne radoznalosti?“

„Ja ću vam reći kako. Usled dokonih maštarija.“

„Nadam se da nije“, reče eminentni praktičar. „Priznajem, međutim, da mi to *jeste* palo na pamet pri povratku kući.“

„Usled dokonih maštarija, Gredgrajnde“, ponovi Baunderbi. „Veoma je to loše za bilo koga, ali je, kvragu, prava kletva za devojčicu poput Luize. Moram zatražiti od gospođe Gredgrajnd izvinjenje zbog jakih izraza, ali ona jako dobro zna da ja nisam prefinjenog karaktera. Ko god očekuje prefinjenost u *meni*, razočaraće se. Nisam ja vaspitan da se prefinjeno ponašam.“

„Da nije“, reče Gredgrajnd, razmišljajući s rukama u džepovima, ne skidajući upale oči s vatre, „da nije neki predavač ili sluga možda nešto natuknuo? Da nisu Luiza ili Tomas možda nešto pročitali? Da nije, uprkos svim predostrožnostima, kakva knjiga sa dokonim pričama dospela u kuću? Jer za umove koji su praktično formirani lenjirom i linijom, od kolevke pa nadalje, to je tako neobično, tako nepojmljivo.“

„Samo malo!“, uskliknu Baunderbi, koji je sve to vreme stajao, kao i ranije, kod kamina, planuvši na svaki komad

nameštaja u prostoriji s eksplozivnom skromnošću. „Pa vi imate jedno dete tih skitnica u školi.“

„Sesilija Džup, tako se zove“, reče gospodin Gredgrajnd, pogledavši u prijatelja donekle zgranuto.

„E sad, samo malo!“, uskliknu Baunderbi ponovo. „Kako je ona tamo došla?“

„Pa, činjenica je da sam i sâm tu devojčicu tek sada prvi put video. Ona se posebno prijavila za nastavu ovde, u kući, pošto inače ne živi u našem gradu, i – da, u pravu ste, Baunderbi, u pravu ste.“

„E sad, samo malo!“, uskliknu Baunderbi, još jednom. „Luiza je nju videla kad je ova došla?“

„Luiza je nju svakako videla, jer mi je ona pomenula tu prijavu. Ali Luiza je nju videla, u to ni najmanje ne sumnjam, u prisustvu gospođe Gredgrajnd.“

„Gospođo Gredgrajnd, moliću lepo“, reče Baunderbi, „šta se dogodilo?“

„O, to moje slabo zdravlje!“, uzvрати gospođa Gredgrajnd. „Devojčica je želela da pohađa školu, a gospodin Gredgrajnd je želeo da devojčice pohađaju školu, i Luiza i Tomas su oboje rekli da devojčica želi u školu, kao i da gospodin Gredgrajnd želi da devojčice pohađaju školu, pa kako sam onda mogla da im protivrečim, kad je to bilo činjenica!“

„Da vam ja nešto kažem, Gredgrajnde!“, reče gospodin Baunderbi. „Oterajte tu devojčicu odatle, i gotova stvar.“

„Veoma sam sklon vašem mišljenju.“

„Uradite to odmah“, reče Baunderbi, „to je moje geslo još od detinjstva. Kad sam pomislio da pobeđnem iz svoje kutije za jaja i od svoje babe, uradio sam to odmah. Učinite jednako tako. Učinite to smesta!“

„Da li vam je do šetnje?“, upita njegov prijatelj. „Imam adresu njenog oca. Možda vam ne bi smetalo da se prošetate do varoši sa mnom?“

„Ma kakvi“, reče gospodin Baunderbi, „sve dok to mislite da učinite odmah!“

I tako gospodin Baunderbi nabaci šešir na glavu – uvek ga je nabacivao, kako to već priliči čoveku previše zaokupljenom samim sobom da bi nameštanjem šešira terao modu – i sa rukama u džepovima izađe u hodnik. „Nikad ne nosim rukavice“, imao je običaj da kaže. „Nisam se popeo uz društvene lestvice s njima na rukama. Da jesam, ne bih stigao toliko visoko.“

Ostavljen da se šetka hodnikom minut ili dva dok gospodin Gredgrajnd ne ode gore po adresu, on otvori vrata dečje radne sobe i osmotri tu smirenu prostoriju sa prostirkama na podu, koja je, bez obzira na sve te police s knjigama, vitrine i raznovrsnu naučnu i filozofsku primenu, izgledala veselo koliko i kakva prostorija posvećena šišanju. Luiza se bezvoljno nagnula kroz prozor kako bi gledala napolje a da ništa konkretno nije posmatrala, dok je mladi Tomas stajao i s osvetničkim žarom njuškao vatru. Adam Smit i Maltus, dva mlađa Gredgrajnda, bili su odsutni, na nastavi; a mala Džejn, pošto se sva umusavila od suza i dosta bele gline koju je nanela pisaljkom od škriļjca na lice, zaspala je nad običnim razlomcima.

„Sad je sve u redu, Luiza; u redu je, mladi Tomase“, reče gospodin Baunderbi, „više nećete tako postupati. Ja ću se postarati da sve to bude svršeno s ocem. Pa, Luiza, to vredi poljupčića, zar ne?“

„Možete dobiti jedan, gospodine Baunderbi“, uzvratila Luiza, pošto je hladno počutala, pa polako prođe sobom i nespretno okrenu obraz uvis prema njemu, okrenuvši glavu.

„Oduvek moja mezimica, Luiza, zar ne?“, reče gospodin Baunderbi. „Doviđenja, Luiza!“

On krenu svojim putem, ali ona ostade da stoji na istom mestu, trljajući obraz maramicom tamo gde ju je poljubio, sve dok nije pocrveneo toliko da ju je pekao. I još je to radila, pet minuta posle toga.

„Šta si to naumila, Lu?“, prigovori joj brat mrzovoljno. „Napravićeš trljanjem rupu u licu.“

„Možeš ako želiš da mi odsečeš odatle parče perorezom, Tome. Ne bih zaplakala!“

Peto poglavlje

Intonacija

Kouktaun, prema kojem su gospoda Baunderbi i Gredgrajnd sad koračali, bio je trijumf činjenica; u njemu nije bilo mašte koliko ni u samoj gospođi Gredgrajnd. Udarimo onda intonaciju, Kouktaune, pre nego što nastavimo s našom melodijom.

Bio je to grad od crvene cigle, ili cigle koja bi bila crvena da su joj to dopustili dim i pepeo; ali kako su stvari stajale, bio je to grad neprirodno crvene i crne boje kao namalano lice divljaka. Bio je to grad mašina i visokih dimnjaka, iz kojih su beskrajne zmije od dima vijugale zanavek, da se nikad ne raspletu. U njemu je bio crni kanal, i reka koja je tekla ljubičasta od boje kužnog mirisa, s ogromnim hrapama građevina punih prozora koji su čegrtali i tresli se po ceo dan, i tamo su se klipovi parnih mašina monotono dizali i spuštali kao glava slona u stanju melanholičnog ludila. Imao je on nekoliko velikih ulica koje su sve bile međusobno nalik, i mnogo malih ulica što su još više nalikovale jedne drugima, nastanjenih ljudima jednako međusobno sličnim, koji su svi ulazili i izlazili u isto vreme, na isti zvuk i po istim pločnicima, kako bi radili, i kojima je svaki dan bio isti kao juče i sutra, a svaka godina istovetna prošloj i sledećoj.

Ta su svojstva Kouktauna mahom bila neodvojiva od posla kojim se on izdržavao; spram njega su bile sve one stvari nužne za udoban život koje su otpremane po celom svetu, i elegantni proizvodi koji su, nećemo pitati koliko, pristajali finoj dami, premda bi takva jedva i podnela pominjanje tog mesta. Ostala njegova svojstva bila su proizvoljna, i evo sad i njih.

U Kouktaunu se videti moglo samo ono što je strogo koristilo radu. Ako su tamo pripadnici neke veroispovesti podigli kapelu – kao što su uradili pripadnici osamnaest veroispovesti – onda su je izgradili kao pobožno skladište od crvene cigle, ponekad (ali samo u vrlo kitnjastim primerima) sa zvonom u krletki na vrhu. Jedini je izuzetak bila Nova crkva; omalterisano zdanje sa četvrtastim zvonikom iznad vrata, koji se završavao kvartetom kratkih šiljaka nalik na bogato ukrašene drvene nogare. Svi javni natpisi u gradu bili su namalani jednako, strogim slovima, crno-belo. Zatvor je mogao da bude bolnica, bolnica je mogla da bude zatvor, gradska većnica je mogla da bude jedno ili oba od ta dva, ili bilo šta drugo, jer se gracioznost njihove arhitekture ni po čemu nije razlikovala. Činjenice, činjenice, činjenice, svuda u materijalnom aspektu grada; činjenice, činjenice, činjenice, svuda u nematerijalnom. M'Čoukumčajldova škola je bila činjenica, škola tehničkog crtanja bila je činjenica, odnosi između gazde i radnika bili su sasvim činjenični; sve je bilo činjenica između ležanja u bolnici i ležanja na groblju, a ono što niste mogli iskazati brojkama ili prikazati kako se može dobiti po najnižoj i prodati po najvišoj ceni nije bilo i nikada biti neće, vo vjeki vjekov, amin.

Grad u kojem su činjenice bile toliko svete i koji ih je tako pobednički uvažavao, naravno da je svom silom napredovao? Ama ne, ne baš toliko. Ne? Avaj!

Ne. Kouktaun se nije pomaljao iz sopstvene visoke peći, u svakom pogledu kao zlato koje je odolevalo vatri. Najpre, zbunjajuća tajna tog mesta krila se u pitanju: ko su bili pripadnici tih osamnaest veroispovesti? Jer, ko god jeste, radni

ljudi nisu. Bilo je veoma čudno koračati ulicama u nedelju ujutro i primećivati koliko malo *njih* varvarska zvonjava, koja izluđuje bolesne i one na rubu nerava, doziva iz njihovih ođaja, sa čoškova njihovih ulica, gde se oni bezvoljno motaju i zure u svete razgalamljene crkve i kapele, kao u nešto što ih se ni najmanje ne tiče. A to nije primećivao samo dođoš, jer postojala je u samom Kouktaunu domaća organizacija, o čijim se članovima čulo na svakom zasedanju Donjeg doma kako uvređeno iznose peticije za propise koje bi parlament trebalo da usvoji i tako te ljude silom privoli da budu religiozni. Onda se pojavilo Društvo apstinenata, koje je prigovaralo kako isti ti ljudi *hoće* da se napiju, i dokazivalo svojim tabelama da se oni zaista napijaju, i na čajankama svedočilo kako nikakav podsticaj, bilo ljudski ili božanski (osim ordena), ne bi mogao da ih podstakne na odricanje od običaja da se napijaju. Onda bi došao farmaceut i apotekar, sa drugim tabelarnim izveštajima, da pokaže kako oni, kad se ne napijaju, uzimaju opijum. Potom bi iskusni zatvorski kapelan, sa još tabelarnih izveštaja koji bi nadmašili sve prethodne tabelarne izveštaje, pokazao kako su isti ti ljudi *voljni* da se zavlače u sumnjive birtije, skrivene od pogleda javnosti, odakle dopiru tihi zvuci pevanja i plesanja, i možebiti da se tome pridruže; i gde je A. B., koji će dogodine navršiti dvadeset četvrtu, osuđen na osamnaest meseci samice, kako je sâm rekao (premda se nikada nije naročito istakao kao neko kome bi valjalo verovati), započeo svoj sunovrat, iako je bio savršeno siguran i ubeđen da bi inače bio prava moralna gromada. Onda bi došli gospodin Gredgrajnd i gospodin Baunderbi, dva džentlmena koja u ovom trenutku hodaju Kouktaunom, obojica eminentno praktični, koji su povremeno mogli da prilože još tabelarnih izveštaja na osnovu ličnog iskustva, i ilustruju ih slučajevima koje su znali i kojima su posvedočili, iz čega se jasno videlo – ukratko, bila je to jedina jasna stvar u svemu tome – da su isti ti ljudi bili sasvim besprizorni, gospodo; da vam oni, šta god da učinite za njih, nikada nisu zahvalni,

gospodo; da imaju pundravce, gospodo; da nikad ne znaju šta žele, da žive na onom najboljem što postoji i kupuju sveži buter; i uporno traže moka kafu, odbijaju svako meso koje nije od najboljih komada, a opet su većito nezadovoljni i nepodnošljivi. Ukratko, bilo je to naravoučenje iz stare dečje skaske:

*Bila jednom baba, verujte bez šale,
Uz piće je uzimala zalogaje male;
Piće i te zalogaje ta je samo htela,
Al' NIKADA da začuti baba nije htela.*

Je li moguće, pitam se, da je postojala analogija između slučaja stanovnika Kouktauna i slučaja malih Gredgrajnda? Svakako da niko od nas ko je pri sebi i poznaje brojke ne može u ovo doba prihvatiti tvrdnju da je jedan od glavnih elemenata u egzistenciji radnih ljudi Kouktauna decenijama namerno bio prezren? Da je u njima bilo ikakve mašte koja je zahtevala za sebe zdravo postojanje umesto da se muči i grči? Da je upravo proporcionalno njihovom dugom i monotonom radu u njima rasla čežnja za nekakvim fizičkim olakšanjem – nekakvim opuštanjem, podsticajem za dobro raspoloženje i veselje, koje bi im poslužilo kao ventil – neki su smatrali da je to praznik, premda taj služi tek koliko za poštenu ples uz živahni muzički orkestar – neki da je to povremeno kakva laka zanimacija u koju se čak ni M'Čoukumčajld nije mešao – te da se ta čežnja mora i treba valjano zadovoljiti, inače se mora i hoće neizbežno izmetnuti u nešto loše, sve dok zakonitosti Postanja ne budu promenjene?

„Taj čovek živi u Pods endu, a ja Pods end baš i ne poznajem“, reče gospodin Gredgrajnd. „Gde to beše, Baunderbi?“

Gospodin Baunderbi je znao da je to negde u varoši, ali ne i više od toga. Stoga su načas zastali, zagledajući oko sebe.

Bezmalobližno čim su to učinili, oko uličnog čoška brzim korakom i s preplašenim izrazom na licu izbi devojčica koju je gospodin Gredgrajnd prepoznao. „Alo!“, reče on. „Stoj! Kud si

to krenula? Stoji!“ Devojčica broj dvadeset tada stade, zadihana, i nakloni se savivši kolena.

„Zašto jurcaš ulicama“, reče gospodin Gredgrajnd, „na ovako nepriličan način?“

„Ja sam – mene jure, gospodine“, prodahla devojčica, „i htela sam da pobegnem.“

„Jure?“, ponovi gospodin Gredgrajnd. „Ko bi pa *tebe* jurio?“

Na to pitanje umesto nje neočekivano i iznenadno odgovori bezbojni dečak Bicer, koji zavi iza ugla tako slepo i brzo, i toliko ne očekujući zastoj na pločniku, da se sudari s prslukom gospodina Gredgrajnda i odbi se na kolovoz.

„Šta znači to, dečake?“, reče gospodin Gredgrajnd. „Šta to radiš? Kako samo smeš da ovako nalećeš na – bilo koga?“

Bicer podiže kapu koja mu je od sudara spala s glave; i ustuknu, pozdravivši starije s poštovanjem, pa molećivo reče da je posredi slučajna nezgoda.

„Da li te je ovaj dečak jurio, Džupova?“, upita gospodin Gredgrajnd.

„Da, gospodine“, reče devojčica s oklevanjem.

„Ne, nisam, gospodine!“, uskliknu Bicer. „Ne pre nego što je umakla od mene. Ali cirkuski jahači nikad ne mare šta će reći, gospodine; na glasu su po tome. Ti znaš da su cirkuski jahači na glasu po tome što nikad ne mare šta će reći“, obrati se on Sisi. „U gradu se dobro zna – moliću lepo, gospodine, da cirkuski jahači ne znaju tablicu množenja.“ Bicer pokuša da time odobrovolji gospodina Baunderbija.

„Toliko me je prepaao“, reče devojčica, „strašno mi se kreveljio!“

„O!“, kriknu Bicer. „O! E vala, baš si jedna od njih! Baš si prava cirkusantkinja! Ni pogledao je nisam, gospodine. Pitao sam je da li bi znala sutra kako da definiše konja, i ponudio da joj ponovo kažem, a ona je odmaglila i ja sam potrčao za njom, gospodine, kako bi mogla da zna odgovor kada bude pitana. Ne bi se ti ni dosetila da kažeš nešto tako nevaljalo da nisi cirkusantkinja!“

„Izgleda da je njen poziv među njima opštepoznat“, primeti gospodin Baunderbi. „Za jednu sedmicu imaćete celu školu koja čeka u redu da viri.“

„Uistinu, biće da je tako“, uzvratu njegov prijatelj. „Bicere, nalevo krug i marš kući. Džupova, ostani tu načas. Čujem li još jednom da si ovako jurcao, dečače, ima dobro da me zapamtiš, i to preko direktora škole. Znaš dobro na šta mislim. Hajde sad.“

Dečak prestade sa brzim treptanjem, ponovo dodirnu čelo zglavcima, baci pogled na Sisi, okrenu se i udalji.

„E sad, devojčice“, reče gospodin Gredgrajnd, „povedi ovog džentlmena i mene do kuće tvog oca; tamo smo se zaputili. Šta ti je to u boci koju nosiš?“

„Džin“, reče gospodin Baunderbi.

„Pobogu, ne, gospodine! To je konjska mast.“

„Šta?“, uskliknu gospodin Baunderbi.

„Konjska mast, gospodine. Da njom istrljam oca.“ Tada gospodin Baunderbi reče, nasmejajući se kratko i glasno: „Kvragu, zbog čega bi oca trljala konjskom mašću?“

„Naši to uvek koriste, gospodine, kad se povrede u areni“, odgovori devojčica, osvrnuvši se kako bi se uverila da je njen progonitelj otišao. „Ponekad zarade poprilično teške modrice.“

„Tako im i treba“, reče gospodin Baunderbi, „kad su dokonni.“ Ona pogleda uvis u njegovo lice, s mešavinom zapanjenosti i strepnje.

„Svega mil!“, reče gospodin Baunderbi. „Kad sam bio četiri ili pet godina mlađi od tebe, imao sam na sebi modrice kakve ni magareća, bivolja, slonovska mast ne bi mogle da ublaže. A nisam ih zadobijao tako što sam izvodio kerefeke, već tako što su me mlatili. Nisam ja plesao viseći o konopcu; plesao sam na tlu, dok su me konopcem šibali.“

Gospodin Gredgrajnd, premda sasvim grub, nije bio ni blizu toliko grub kao gospodin Baunderbi. Njegov karakter nije odlikovala zloba, kad se sve uzme u obzir; mogao je on zaista biti jako dobar, samo da je pre mnogo godina načinio neki

pogrešan proračun u aritmetici koja ga je držala u ravnoteži. On reče, tonom koji je smatrao umirujućim, kad su skrenuli u usku ulicu: „A ovo je Pods end; je li tako, Džupova?“

„Jeste, gospodine, i – ako biste izvoleli, gospodine – ovo je naša kuća.“

Ona stade, u sutonu, pred vratima ružne male birtije u kojoj su se videla mutna crvena svetla. Bila je oronula i trošna kao da se, bez mušterija, sama prepustila piću i propala kao i svi pijanci, tako da je sada bila na samom kraju tog svog sunovrata.

„Samo se prođe kroz kafanu, gospodine, pa uz stepenice, ako izvolite, pa da tamo sačekate dok ne donesem sveću. A ako čujete psa, gospodine, to je samo Trčkaralo, i on samo laje.“

„Trčkaralo i konjska mast, eh!“, reče gospodin Baunderbi, ušavši poslednji sa svojim metalnim grohotom. „To jako dobro zvuči čoveku koji je sâm zaslužan za to što je uspeo u životu!“

Šesto poglavlje

Slirijeve jahačke veštine

Naziv birtije bio je *Pegazov grb*. „Pegazove noge“ bi više odgovarale svrsi*; ali ispod krilatog konja na tabli, naziv *Pegazov grb* bio je ispisan rimskim slovima. Ispod tog natpisa, opet, krasnopisom, firmopisac je ispisao sledeće stihove:

*Dobro pivo ide od dobrog slada,
Ako uđeš, tu će ti ga natočiti sada;
Dobar konjak ide od dobrog vina,
Svrati pa da vidiš šta ti je milina.*

Uramljen i zastakljen na zidu iza prljavog malog šanka bio je još jedan Pegaz – pozorišni – s krilima od prave gaze, oblepljen zlatnim zvezdicama, i s eteričnom ormom od crvene svile.

Pošto se napolju previše smrklo da bi videli znak, a unutra nije bilo dovoljno svetla da vide sliku, gospodin Gredgrajnd i gospodin Baunderbi nisu bili uvređeni tim fantazmagorijama. Pošli su za devojčicom uz uske stepenice u uglu ne susrevši

* Engl.: *Pegasus Arms*. U nazivima engleskih kafana *Arms* se odnosi na heraldiku, odn. porodični grb. *Arms* takođe znači *ruke*. (Prim. prev.)

nikoga, i stali u mraku dok ona ne ode po sveću. Očekivali su da svakog trena začuju Trčkaralov lavež, ali izuzetno dresirani pas za lakrdijaške nastupe nije zalajao kad su se devojčica i sveća zajedno pojavile.

„Otac nije u našoj sobi, gospodine“, reče ona s izrazom velikog iznenađenja na licu. „Ako biste izvoleli ući, odmah ću ga pronaći.“

Oni udoše; a Sisi, pošto im je postavila dve stolice, pohita brzim, lakim korakom. Bila je to ružna, bedno nameštena soba s krevetom. Bela kapa za spavanje, ukrašena parom paunovih pera i uspravnim vijkom, s kojom je sinjor Džup tog istog popodneva oživeo različite nastupe svojim kreposnim šekspirovskim dosetkama i replikama, visila je o ekseru; ali nigde se nije mogao videti niti jedan drugi deo njegove garderobe ili još kakav trag njega samog niti njegovih poslova. A što se tiče Trčkarala, ugledni predak dobro dresirane životinje koji se ukrcao u Nojevu barku možda je slučajno bio s nje odstranjen, jer se u *Pegazovom grbu* nikakav pas nije mogao ni videti ni čuti.

Jesu čuli vrata soba iznad njih, kako se otvaraju i zatvaraju dok je Sisi išla iz jedne u drugu tragajući za ocem; i ubrzo oni začuše glasove pune iznenađenja. Ona strča natrag u velikoj žurbi, otvori izlupani i prljavi stari kovčeg obložen kožom, vide da je prazan, pa se obazre oko sebe spojivši ruke, prestravljenog lica.

„Otac je sigurno otišao do šatre, gospodine. Ne znam zašto bi otišao, ali sigurno je tamo; odmah ću ga dovesti!“ Ona smesta ode, bez kapice, dok se duga, tamna, dečja kosa vijorila za njom.

„Kako to ona misli?“ reče gospodin Gredgrajnd. „Odmah će ga dovesti? Pa do tamo ima bezmalo dva kilometra.“

Pre nego što je gospodin Baunderbi mogao da odgovori, na vratima se pojavi neki mladić, predstavivši se rečima: „S vašim dopuštanjem, gospodo“, i uđe s rukama u džepovima. Njegovo lice, dobro izbrijano, mršavo i bledunjavo, bilo je u senci bujne tamne kose začesljane u spiralu oko glave, s